

Проблеми українізації церковного життя в документах Української Автокефальної Православної Церкви у 1920-их рр.

Статтю присвячено огляду джерел, які свідчать про проблеми здійснення українізації Православної Церкви, протистояння з прихильниками єдності з Московським патріархатом в Україні, заходи УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським по організації церковного життя на українських засадах. Головну увагу звернуто на виявлені документальні матеріали, зокрема церковні проповіді про його ставлення до інших Церков.

Ключові слова: документальні джерела, українізація, митрополит Василь Липківський, Українська Автокефальна Православна Церква (1921 – 1930), Московський патріархат в Україні.

Практично з самого початку церковно-визвольного руху в Україні йшов процес унезалежнення Української православної церкви, як Церкви національної. Питання про українізацію церковного життя в Україні постало практично одразу з початком цього руху весною 1917 р. За період до Собору УАПЦ 1921 р. це питання було одним з самих гострих і тільки після Собору в своїх працях ідеологи УАПЦ констатують, що боротьба за українізацію церковного життя в Україні вже не є актуальною.

Українізація церковного життя мала на меті перетворення епархій Російської Православної Церкви в Україні, яка до серпня 1917 р. була керована Святійшим Синодом, в Українську Православну Церкву. Для цього прихильниками автокефалії ставились наступні завдання: 1) відокремлення від власне московських традицій в церковному житті і відродження українських обрядів і звичаїв; 2) відродження церковного і церковно-громадського устрою в Україні, зразком якого вважались часи Святителя Київського Петра Могили; 3) переклад і видання українською мовою книг Св. Письма, богослужбових книжок, богословських праць, часописів, календарів; 4) відродження українських церковних свят, а також вшанування пам'яті видатних діячів України в минулому; 5) відродження власне українського стилю в церковній архітектурі і мистецтві; 6) сакралізація української мови, як цілком самостійної мови (а не «діалекту» чи «наречія»), цілком гідної для богослужіння.

Всі ці вимоги мали під собою певний ґрунт: революції 1917 р стали каталізаторами зростання обурення свідомого українства існуючим станом речей, коли побожні християни-українці вже тривалий час не мають можливості слухати Слово Боже рідною мовою і мусять молитись на старослов'янській мові. Для них ніде немає жодної церкви, де було б дозволено богослужіння українською мовою, а діти побожних парафіян не можуть навчатись Закону Божому рідною мовою.

Серед діячів української еміграції також було розвинуто цю тему. Іван Огієнко зазначав, що серед українського громадянства панує легкість та поверховий погляд на відродження Української церкви тільки шляхом запровадження богослужіння та проповідей українською мовою. Натомість, йдеться про «повне розмосковлення» церкви та повернення до попередніх засад Української церкви»¹. Канонічну основу необхідності розбудови церкви на національному ґрунті подав Данило Святогірський, наводячи для того біблійні підстави².

В українській періодиці періоду церковно-визвольних змагань є статті щодо запровадження української мови. Як приклад можна навести статтю В. Радзимовського з історичним екскурсом перекладів Св. Письма українською мовою, яка містить огляд науково обґрунтованих висновків російських академиків Востокова, Никитенка та Срезневського, щодо можливостей української мови служити сакральною мовою³. Автор твердить, що українська мова блискуче витримала іспит. Тому немає ніяких сумнівів у тім, що вона має всі можливості відобразити найвеличніші ідеї розуму, не впадаючи при тому у вульгарність.

Автор статті наводить аргумент, який потім неодноразово повторюватимуть ідеологи автокефалії: якщо напівдикі чи зовсім дикі племена Росії та інших країн світу мають Слово Боже на своїй мові, то чому ж кількісно більшому порівняно з ними українському народові, який перебуває в християнській вірі вже більше як тисячу років, не можна мати Св. Письма і хвалити Бога мовою батьків.

Подальші події свідчать про те, що цей конфлікт між прихильниками автокефалії Української Церкви з одного боку, та єпископатом Російської Церкви в Україні і його прихильниками з другого, не зайшов так далеко, якби не короткозора політика

¹ Огієнко І. Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви: В 2 т. – Київ: Україна, 1993. – С. 212.

² Святогірський Данило. Головні засади Української Автокефальної Православної Церкви. – Дармштадт: «На чужині», 1946. – С. 10-15.

³ Радзимовський В. Борьба за украинский язык // Слово. – К., 24 жовтня 1918 рік. – № 2. – С. 1-2.

Російської Церкви. Теоретично, конфлікт щодо українізації церковного життя можна було вирішити, якби церковне керівництво дозволило відправляти богослужіння українською мовою, затвердивши або запропоновані українцями переклади богослужбових книжок, або створивши власні варіанти перекладів, і призначивши для керівництва тих єпископів, які б співчували українському рухові.

Прихильники автокефалії Української церкви головним своїм завданням ставили саме такий шлях українізації, виряджаючи делегації до православних єпископів і надсилаючи до них численні прохання і благословення на відправи українською мовою⁴.

Після проголошення Української Держави питання про українську мову було поставлене на порядок денний. Це питання обговорювалось на державному рівні і через це справа впровадження богослужіння і українізації церковного життя не суперечила загальним державним заходам. Через тривалий опір російського єпископату визнати українську мову як богослужбову, рух за українізацію перейшов в розкол.

Питання української мови та українського питання взагалі станом на 1917 рік було надзвичайно заполітизовано через попередню політику Російської імперії і це зумовлювало шалений опір усіх проросійських сил в Україні, головною опорою яких була Православна Церква. Окрім попередніх заборон російського уряду на українську мову (Валуєвський та Емський накази та ін.) додалися і проблеми, пов'язані з Першою Світовою війною, а також ставленням офіційних російських кіл до Української Греко-Католицької Церкви та її очільника митрополита Андрея Шептицького, особливо після захоплення Галичини, арешту владики і подальшого заслання до Арзамасу у 1915 р.

Незважаючи на активний спротив вимогам українізації церковного життя, щоб оприлюднити свої вимоги щодо українізації Православної Церкви «Об'єднана Рада Українських Православних Парафій» у 1919 р. розповсюдила в Києві відозву з красномовною назвою: «Чого хочуть православні українці в своєму житті». Текст цієї відозви виявлено серед редакційних

⁴ Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня Української Православної Церкви в США, 1977. – Т. 4. – Ч. I (XX століття). – С. 72-75 та ін. Див. також публікацію авторки статті: Преловская И. Н. Документальные источники для исследования биографии митрополита Украинской Автокефальной Православной Церкви (1921 – 1927) Василия Липковского (1864 – 1937) УДК (093)929:271.22-725(477) // Studia Humanitatis Электронный научно-образовательный журнал / ISSN 2308-8079. – Выпуск журнала: № 4, 2014. – Рубрика: История. PDF-версия: prelovska.pdf // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: www.st-hum.ru.

матеріалів часопису «Церква і Життя» за 1926 рік⁵. Щоправда, друком ця відозва вийшла після дозволу з боку радянської влади випускати часопис УАПЦ «Церква й Життя» у 1927 р.⁶ У ній говориться, що православні українці хочуть хвалити Бога й дякувати Йому в молитвах як в Божих храмах, так і повсякчасно в щоденному житті рідною мовою. Наголошується, що цим самим вони не чинять зневагу слов'янській мові, а тільки визнають, що вона малозрозуміла для більшості.

Щодо єпископів Російської Церкви в Україні, то в цій відозві говориться, що православні українці широко бажають мати від своїх єпископів архіпастирське керівництво і «не відійдуть від них, хоч би вони їх і гнали від себе». Про це свідчить лист архієпископа Полтавського Парфенія (Левицького) до Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна) про українізацію церковної справи від 31 грудня 1920 р., в якому він говорить, що залежно від політичного моменту українцям в Києві то дозволяли богослужіння українською мовою, то забороняли, то надавали храми, то знову забирали і через це вони втратили віру в прихильність до них російських єпископів і в те, що єпископський Собор зможе вирішити цю проблему⁷.

Цей лист єдиного архієпископа РПЦ в Україні, щоправда українця за походженням, який широко підтримав заходи по українізації церковного життя на Полтавщині містить інші цікаві свідчення щодо ситуації. Архієпископ Парфеній пише, що єпископи-великороси ливляться на українців, як на сепаратистів, хоча на думку Владики, поняття «сепаратизм» після революції 1917 р. повинно було б стати анахронізмом⁸.

Далі він повідомляв московського патріарха про те, що умовляв київських українців не порушувати церковного миру, не відокремлюватись від Церкви, залишатися у підпорядкуванні своїм єпископам, не шукати інших єпископів поза межами юрисдикції РПЦ, що реально загрожувало розколом. Саме тому Владика Парфеній і прийняв під свій догляд ВПЦР.

⁵ ЦДАВО України, ф. 3984, оп. 4, справа № 158 «Машинописні тексти статей до редакції журналу «Церква і Життя». 1926 р.», арк. 115-116.

⁶ Матеріали з історії визволення УАПЦ. Чого хочуть православні українці в своєму житті // Церква й Життя. Орган Української Автокефальної Православної Церкви. – Харків : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. – 1927. – Ч. 2 – 3. – С. 238 – 239; Мартирологія Українських Церков: В 4 т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор; Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. – С. 52-54.

⁷ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники: Михайліченко Г.

⁸ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 438.

Наприкінці цього листа архієпископа Парфеній (Левицький) просив патріарха Тихона, щоб той благословив або самому Парфенію або іншому єпископові, який би співчував українському церковно-визвольному рухові, або очолити його або якимось іншим чином взяти під догляд Українську Церкву. Навіщось було ще сказано наступні слова: «Еще и то нужно иметь в виду, что митрополит Андрей Шептицкий зорко следит и агенты его работают, чтобы повернуть украинцев в унию»⁹.

Принагідно слід зазначити, що митрополит Української Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький, якого виклинали і звинувачували у всіх злочинах і підступах проти Росії і Російської Православної Церкви, саме в цей час опікувався висланими петлюрівською міліцією за антиукраїнську діяльність в м. Бучач митрополитом Київським і Галицьким Антонієм (Храповицьким) та архієпископом Волинським і Житомирським Євлогієм (Георгієвським)¹⁰. Розуміючи небезпеку для подальшого перебування обох православних владик в Галичині під польською владою, митрополит УГКЦ Андрей Шептицький запропонував і сам же клопотався про передачу петиції до французького уряду щодо їх порятунку, сам зредагував від їхнього імені текст петиції, написаний французькою мовою, чим власне і прислужився їхньому порятунку та виїзду з Галичини і подальшого прибуття до Новоросійська¹¹.

Саме митрополит Київський і Галицький Антоній (Храповицький) та архієпископ Волинський і Житомирський Євлогій (Георгієвський) все своє нетривале перебування в Україні впродовж визвольних змагань і до остаточного виїзду на еміграцію у 1921 р. присвятили боротьбі з українськими священниками і мирянами, використовуючи весь свій вплив як православних архієреїв. Опис їхніх антиукраїнських вчинків здійснив проф. Іван Власовський, подавши цитати з виступів, промов та спогадів¹².

Але й після остаточного від'їзду з України обох архієреїв ставлення до прихильників українізації Православної Церкви в Україні з боку єпископів та духовенства не тільки не покращилось, – навпаки, протистояння тільки посилилося. Єпископ Черкаський Назарій (Блінов), який керував Київською єпархією як місцеблюститель у відсутність митрополита Антонія (Хра-

⁹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 438.

¹⁰ Див. докл. Евлогий [Георгиевский], митрополит. Путь моей жизни. Воспоминания Митрополита Евлогия (Георгиевского) изложенные по его рассказам Т. Манухиной. – М. : Московский рабочий. Издательский отдел Всецерковного православного молодежного движения, 1994. – С. 329-332.

¹¹ Власовський І. Нарис історії... – Т. 4. – Ч. I. – С. 80-81.

¹² Власовський І. Нарис історії... – Т. 4. – Ч. I. – С. 31-82.

повицького) до прибуття надісланого Св. Патріархом Московським і всієї Росії Тихоном (Белавіним) в серпні 1921 р. митрополита Михайла (Єрмакова)¹³.

Після встановлення радянської влади в Києві з лютого до кінця серпня 1919 р. несподівано починається співпраця з радянським урядом керівництва Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦР), яка мала під собою певний ґрунт. По-перше, втілюючи проголошені нові засади національної політики щодо права націй на самовизначення та відокремлення після повалення Російської імперії як «тюрми народів», радянська влада всляко сприяла виявам національного життя, стимулюючи вживання національних мов у повсякденному житті, створенні мережі національних шкіл, випуску друкованої продукції. Отже політика українізації виявилася суголосною намірам автокефалістів.

По-друге, відбулася націоналізація церковного майна, після чого радянська влада встановила нові правила користування храмами тільки після реєстрації у відповідних відділах виконкомів реєстрів громад і передачі їм храмів і молитовних приміщень в оренду. Зорієнтувавшись в ситуації, ВПЦР на чолі з Михайлом Морозом здобула в користування Іллінську церкву (березень 1919 р.), Микільський віськовий собор (травень 1919 р.), Андріївська церква (перша неділя після Трійці), собор Св. Софії Київської (напередодні свв. Апостолів Петра і Павла)¹⁴.

Сам цей процес не тільки поглибив вже існуючий конфлікт, але й призвів до остаточного розриву між проросійським єпископатом в Україні на чолі з єпископом Назарієм (Бліновим) і українською віруючою людністю. Митрополит УАПЦ Василь Липківський писав пізніше у своїй «Історії...», про те, що «Назарій доніс про всі ці останні київські події в Москву патріархові Тихону, вимагаючи від нього суворої кари українцям»¹⁵.

Св. Патріарх Московський і всієї Росії Тихон (Белавін) прийняв позитивне рішення про дозвіл відправляти богослужіння в українських храмах українською вимовою і читанням Св. Євангелія і проповіді українською мовою, але тільки там, де цього забажають парафіяни у кількості не менш як 2/3 членів парафії. У зверненні

¹³ Преловська І. М. Документи органів безпеки УСРР щодо життя та діяльності Екзарха України митрополита Михайла (Єрмакова) (1862 – 1929) // Український Археографічний Щорічник. Нова серія. Вип. 15. Український Археографічний збірник. – Т. 18. – К.: Український письменник, 2010. – С. 40 – 82.

¹⁴ Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – С. 13-19.

¹⁵ Митрополит Василь Липківський. Історія... – С. 19.

патріарха до віруючих України про збереження єдності церкви від 23 липня 1921 р. йдеться про те що, місцевим священикам запропоновано доглядати за зберіганням стародавніх українських церковних співів та виконанням місцевих церковних звичаїв і обрядів¹⁶.

Але на момент виходу цього послання за 1919 – 1921 рр. конфлікт у справі українізації церковного життя встиг не просто розгорітись, а призвести до повного розриву між прихильниками автокефалії Української Церкви та Священним Синодом єпископів на чолі з єпископом Назарієм, що продовжував протистояння усім українізаційним заходам, відмовляючи у благословінні українським священикам.

Натомість, ВПЦР розгорнула свою діяльність по перекладу Св. Письма і богослужбових книжок українською мовою. Українська дослідниця Лю Пархоменко відзначає, що «викликає шанобливий подив доробок перекладової комісії, яка згуртувала найвизначніших лінгвістів, поетів та талановитих неофітів»¹⁷. В цій комісії працювали прот. Василь Липківський, Агатангел Кримський, Володимир Чехівський, Микола Хомичевський (нині знаний як Борис Тен), прот. Нестор Шараївський, Василь Потієнко, прот. Кирило Стеценко та ін. Їхні переклади українською богослужбових книг забезпечили відправи відповідним матеріалом. Первістком друку був переклад з грецької прот. Василем Липківським Літургії св. Івана Золотоустого, Молитовника, Часословця, Требника.

Проблеми протистояння з проросійським єпископатом та українізації богослужіння розглядалися на Соборі Київщини 22 – 26 травня 1921 р. Зокрема цей Собор ухвалив прохати ВПЦР і всю свідому людність Київщини подбати про те, щоб в кожному храмі лунала рідна мова, щоб всі парафії було українізовано, а старорежимний церковний устрій було якомога швидше остаточно зліквідовано¹⁸.

У постановах Собору Київщини 22 – 26 травня 1921 р. окремим розділом «З приводу позбавлення сану українських священиків і дияконів за вживання в храмах української мови і про відлучення від церкви української людності» було засуджено Священний Собор єпископів всієї України на чолі з єпископом Назарієм за постанову про позбавлення сану українських священиків і дифконів, визнано недійсними всі їхні заборони¹⁹.

¹⁶ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 503.

¹⁷ Пархоменко Л. Національне духовне відродження та українська церковна музика першої чверті ХХ ст. // Український церковно-визвольний рух і утворення Української Автокефальної Православної Церкви. – К.: Вид. Комітету для відзначення 75-річчя УАПЦ., 1997. – С. 139 – 148.

¹⁸ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 470.

¹⁹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 471-472.

Окремою постановою «Про київський єпископат» було оголошено вільними всі православні єпископські катедри Київської митрополії, бо нікого з єпископів українська людинність не обирала правлячим архієреєм. Було також наголошено, що в українських церквах при відправах Божих служб більше не поминати імення членів духовної влади (патріархів і єпископів), бо вони не належать до УАПЦ²⁰.

На Першому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі 1921 р. проблема українізації вже не стояла так гостро, як на початку церковно-визвольного руху у 1917 р. На засіданні від 14 жовтня делегат Д. Ходзицький висловився про те, що для Собору більш важливою проблемою є набуття ієрархії, а не українська мова, яка є уже «стале явище нашого життя»²¹. На інших засіданнях були заслухані доповіді делегатів з місць про відносини українізованих парафій з єпископами і священниками Російської Церкви в Україні.

«Канони» Першого Собору УАПЦ 1921 р. затвердили живу українську мову гідною для богослужіння (Розділ VII «Рідна мова в Церкві», пп. 1-3)²². Розділ VII містить важливі для розуміння подальшого процесу українізації моменти. Наголошується, що голова церкви Ісус Христос говорив зрозумілою для всіх мовою, а також зазначається, що зрозумілою, рідною мовою краще молитись (п. 1). Далі вміщено категоричну вимогу «виключати з Церкви» тих, хто сміється над українською мовою благовістя і тим самим «творить хулу на Святого Духа» (п. 2). Пропонувалося доручити ВПЦР продовжувати роботу над перекладами і виданнями богослужбових книжок українською мовою.

Після Собору УАПЦ 1921 р. подальша українізація церковного життя продовжилася на місцях. Наслідками прояву вільної народньої творчості в житті Церкви є твори вірних УАПЦ, які надсилались до редакції часопису УАПЦ «Церква і Життя». В архівних матеріалах зберігаються надіслані з усіх куточків України прозові твори на євангельську тематику, вірші, переклади українською мовою релігійних творів поетів інших країн (О. Пушкін, Ю. Балтрушайтис, В. Брюсов), поеми, записи українських колядок.

Практично це і було втілення принципів, декларованих автокефальним рухом: українізації та демократизації церковного життя, коли широкі верстви віруючого населення мали можливість виявити себе в духовній творчості рідною мовою. Сам факт наявності серед архівних матеріалів редакції часопису «Церква і Життя» великої кількості надісланих з різних куточків України

²⁰ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 472.

²¹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 26.

²² Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 380.

творів на євангельські сюжети, духовні вірші, художні оповіді з життя біблійних персонажів та українських святих, свідчить про необхідність і важливість діяльності ВПЦР по втіленню проголошених нею принципів церковного життя. Про підсумки цієї роботи Благовісник УАПЦ Володимир Чехівський умістив спеціальну статтю в матеріалах часопису за 1927 рік²³.

Важливе значення у справі українізації церковного життя має постань поета Тараса Шевченка, якого УАПЦ визнала своїм пророком з самого початку автокефального руху читання його віршів та спів «Заповіту» супроводжували всі заходи з українізації Православної Церкви в Україні, урочисті церковні збори, молебні, панахиди тощо.

ВПЦР на чолі з М. Н. Морозом та І. В. Тарасенком з весни 1919 р. багато уваги приділяла вшануванню Т. Г. Шевченка, що відображено в різноманітних документах. Збереглись оригінали і копії обіжників ВПЦР до українських парафій із запрошеннями на панахиди та Літургії, присвячені роковинам смерті поета, якого УАПЦ офіційно визнала своїм пророком, програми церковних урочистостей²⁴. «Заповіт» Шевченка часто виконувався церковним хором і всіма присутніми після різних урочистостей разом з суто церковними співами та «Молитвою за Україну» впродовж всього періоду активної діяльності УАПЦ.

Серед досліджень в українській діаспорі є цікаве порівняння двох видатних, знакових для віруючих українців, постатей – митрополита УАПЦ Василя Липківського і Тараса Шевченка²⁵. Та обставина, що Тараса Шевченка УАПЦ визнала своїм пророком, стала ще одним чинником, який поглибив конфлікт між вірними Українського Екзархату та УАПЦ з наступних причин. По-перше, цитування творів світського поета під час церковних відправ у храмі і визнання його пророком (– *так!*) Православної Церкви є річ абсолютно недопустима за традиційними приписами Російської Церкви. По-друге, особа Тараса Шевченка, як українця, якого було репресовано свого часу імперським урядом, поета і небезпечного, з політичної точки зору, громадянина, викликала протест всіх проросійськи налаштованих церковних керівників. Це стало водночас і порушенням церковних канонів, і проблемою політичною.

²³ Чехівський Володимир. Досягнення Української Автокефальної Православної Церкви // Церква й Життя. Орган Української Автокефальної Православної Церкви. – Харків : Вид. Всеукраїнської Православної Церковної Ради. – 1927. – Ч. I. – С. 8 – 9.

²⁴ ЦДАВО України, ф. 3984, оп. 1, спр. 17. Циркуляри до парафій спілки про святкування роковин смерті Т. Г. Шевченка православними парафіянами, відправлення церковних служб, здійснення в життя постанов Собору та з інших питань; спр. 277. Документи про святкування роковин Тараса Шевченка.

²⁵ Вірний-Французенко М. Отець Митрополит і поет // Український церковно-визвольний рух... – С. 111-119.

У листі ВПЦР до парафіяльних рад від 6 березня 1920 р. збереглась програма відзначення роковин смерті Т. Г. Шевченка українськими парафіями м. Києва, яке було заплановане на 11 березня 1920 р.²⁶ Такий самий обіжник було розіслано українським парафіяльним радам²⁷.

Керівництвом ВПЦР планувалось провести 10 березня 1920 р. урочисту відправу по всіх українських храмах, а 11 березня – заупокійну літургію, на якій всі українські панотці повинні були виголосити промову про «походження, життя й працю і значіння для нашого народу Тараса Шевченка», закликаючи громадянство подбати про те, щоб та жива українська мова, яку він прославив на увесь світ, «яко мога скоріше залунала і перед Господнім Престолом в святих храмах України».

У 1921 р. також відбулись церковні відправи, присвячені відзначенню роковин смерті Т. Г. Шевченка, про що свідчить текст «Програми святкування роковин смерті Тараса Шевченка від 3 березня 1921 р.»²⁸. У своїй діяльності УАПЦ вшановувала інших видатних світських діячів, які боролись за українську справу (Бориса Грінченка, Івана Франка, Панька Куліша), влаштовуючи панихиди на роковини їх смерті та присвячуючи казання в храмах розповідям про їх працю.

Під час Першого Всеукраїнського Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Тарас Шевченко згадувався делегатами неодноразово, цитувались уривки або цитати з його творів «І мертвим і живим...», «Єретик», «Кавказ», «Стоїть в селі Суботові...», «Подражаніє 11 псалму»²⁹ тощо. Пізніше ВПЦР неодноразово зверталась до поетичної спадщини Т. Г. Шевченка, зокрема у зверненні до вірних УАПЦ на Великдень 1927 р. текст вітання починається уривком з поеми «Неофіти». Далі зазначалось, що «“Жива правда у Господа Бога” свідчить усім своїм многострадним життям наш славний брат Тарас. Мов богонатхнений пророк вірив він і всієї істотою своєї відчував, що Христос воскресінням Своїм влив у людську природу нову силу життя»³⁰.

Повідомлялось, що на Великдень ВПЦР дарує вірним легалізований владою статут УАПЦ, нове число церковного журналу «Церква і Життя», друк богословських книжок українською мовою та дозвіл на відкриття богословської школи³¹. Документальне дослідження

²⁶ ЦДАВО України, ф. 3984, оп. 1, спр. 17, арк. 4-4 зв.

²⁷ Там само, арк. 9, 10, 12 зв.

²⁸ Там само, арк. 62.

²⁹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 212-213, 222, 242-243, 316, 342 та ін.

³⁰ ЦДАВО України, ф. 3984, оп. 3, спр. 706. Машинописні і рукописні тексти статей журналу «Церква і Життя» за 1928 рік. Частина 2, арк. 3.

³¹ Там само, арк. 3 зв.

показало, що всі ці обіцянки влади дійсно мали місце, але на практиці, окрім отримання статуту, нічого цього не було здійснено.

Величезне значення у справі українізації церковного життя діячами з керівництва ВПЦР надавалося реформуванню церковної музики та співів. Це питання постало з самого початку церковно-визвольного руху як надзвичайно важливе для відродження церковної справи. До справи українізації церковного богослужіння в УАПЦ багато зусиль доклали такі видатні українські композитори як Пилип Козицький, Кирило Стеценко, Памфіл Демуцький, Петро Гончаров та ін³².

Таким чином, проблема українізації церковного життя в Україні стала для ВПЦР водночас і метою і засобом оновлення церковного життя, шляхом впровадження українізації богослужіння, перекладу та видання друком Св. Письма та богослужбових книжок та видань для Української Автокефальної Православної Церкви.

Під час своєї діяльності в дособорний період в реформуванні цієї галузі церковного життя Всеукраїнська православна церковна рада намітила певні напрямки. Це стосується проблеми переведення богослужіння на українську мову, перекладової діяльності, створення нових церковних українських свят, які б відзначали події життя українського народу і його видатних діячів в церкві, в тому числі поета Тараса Шевченка.

У справі створення Національної Церкви її діячі намагалися залучити духовні цінності українського народу. Надзвичайно важливим моментом у цій справі є неодноразове наголошування ідеологів УАПЦ на тому, що треба дослідити церковні архіви та зібрати етнографічні матеріали з української церковної старовини. Велике значення мало реформування церковної музики, залучення до цього процесу тогочасних українських композиторів, які почали створювати богослужбову музику на основі української народної творчості, що було прямим порушенням традицій і приписів Російської Православної Церкви.

В цілому можна твердити, що саме українізація церковного життя стала причиною конфлікту, а потім і повного розриву між тими, хто обстоював канонічну єдність з Московським патріархатом, вважаючи православних українців церковними сепаратистами, та прихильниками створення незалежної Української Церкви.

³² Див. докл.: Преловська І. М. Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921 – 1930) – Української Православної Церкви (1930 – 1939) : монографія. – 2-ге вид. – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2013. – С. 326-336.